

HENHÖFER

Egy katolikus pap külső és
belső küzdelmei

Németből fordította Csia Lajos
Berea kiadás: Budapest 1921

Henhöfer.

Szegény paraszt fiúcskából pap.

Herrenalbtól, a világhírű fekete-erdei fürdőhelytől nincs messze Völkersbach, egy kicsiny, jó katolikusokból álló község. Itt született 1789. július 11-én Henhöfer János Márton parasztnak egy fiacskája, ki Alajos nevet kapott. Atyja egyszerű, kegyes paraszt volt, de amellett józan, ellenére volt minden túlság, még a vallásos dolgokban is. Más volt anyja, egy a katolikus egyháznak szívéből hívő engedelmes lélek. Még leánykorában egy jezsuita misszió erős hatása alá került s ott tevékeny vallásosságra buzdult. Buzgósága, áhítatossága, találó feleletei annyira feltűntek a misszionáló atyáknak, hogy „királynénak” nevezték el. Mikor 1775-ben férjhez ment, legfőbb kívánsága az volt, hogy egy pap fia legyen, mert azt hitte, hogy annak összes érdemei, különösen a misénél szerettek, áthárulnak a család többi tagjaira. Egy leányon kívül két fiút ajándékozott neki az Úr, de egyik sem lett lelkész. MIK Isten egy újabb gyermekkel áldotta meg, azt már születése előtt az

Úrnak ajánlotta. A keresztapák között volt a helységbeli lelkész is. Az anya most a kis Alajosba vetette minden reményét s ami rajta állt, megtette, hogy kegyes emberré nevelje. Mihelyt lehetett, a fiú naponkint vele ment a misére s már az is fenséges élvezet volt az anyának, ha kis Alajosát a ministráns-ingben látta az oltárnál szolgálni, mialatt ő maga ájtatosan térdelt a padban. A csendes hegyi erdőn át minden pénteken elment a közeli Moosbronn búcsújáró helyre; más alkalommal a bickesheimi szentképhez zarándokolt; sőt még a két napi járásra fekvő Walldürnbe is eljárt.

Buzgóságát még férje is túl soknak találta, aki szerette s aki egyszer jóságos gúnyolódással kérdezte:

„Hát Jeruzsálembe nem akarsz elmenni?” Szombat estén a rózsafüzért imádkozták s ha ezzel elkészültek, a jó anya oly sok szentet tudott, akihez még egy-egy imácskát kell küldeni, hogy alig tudott a végére jutni.

Alajos előtt feledhetetlenek maradtak azok az órák, amelyeken hűséges anyjával együtt ment hazafelé a csendes erdőkön át. Az anya nem fáradt bele a szentek történetének, hitének és érdemszerző tetteknek elbeszélésébe. Ha egy útszéli szentképhez vagy valami hasonlóhoz értek, letérdeltek és imádkoztak. Az asszony általában kegyes, szorgalmas imádkozó volt és különösen Alajosért igen sokat imádkozott. Henhöfer tudta, mit köszönhet neki s iránta való hűséges szeretetét és ragaszkodását mindig megőrizte. Atyja már 1824-ben meghalt. 1833 október 6-án pedig a spöck-i evangélikus lelkészlakban Isten békes-

ségével anyja is elszenderült. Akkoriban az anya gyakran és sokat beszélt lelkesült szavakkal a szentek buzgóságáról, befolyása alatt a kis Alajosban az a vágy támadt, hogy misszionárius legyen. A később számára kedvessé és megihitté vált Bibliára is már gyermekkorában rábukkant.

Hallotta egyszer valakiről, hogy egy nagy könyve van, érte ment, magával cipelte a könyvet s buzgón bele mélyedt. A könyv a Biblia volt. De mivel nem volt vele Fülöp, ki az igazság szavát megmagyarázta volna, ekkori bibliaolvasása említésre méltó befolyást nem gyakorolt reá. Ekkoriban új lelkész került Völkersbachba, Beyerle, egy kegyes, nemes férfi, ki gyülekezetét hűséges, istenfélő papként szolgálta. Ennek a falusi iskolában hamar feltűnt a kis Henhöfer Alajos okos, gondolkodásról tanúskodó feleleteivel. Az anyával egyetértésben, ki nagyon vágyott arra, hogy egyik fia pap legyen, ő adta Alajosnak az első latin leckéket s egyengette később útját a papi rendbe.

1802-ben a 15 éves kis fiú a rastatti piarista iskolába ment, mely iskolát később a baden-badeni nagyhercegi líceumba helyezték át.

Az iskolázás ideje külsőképpen nagyon nyomorúságosan telt el; az első időt jótékony családoknál „házanként ette” végig; később magánoktatással, vagy nevelősködéssel segített magán. 1811-ben három évre a freyburgi egyetemre ment. Jellemző, hogy már tanuló korában sem talált semmi vonzót a szörszálhasogató iskolás dogmatikában. Kempisi Tamás, Tauler és más misztikusok erősen vonzották, ezek voltak kedvencei. 1814-ben vizsgázott s

mint leendő lelkész kolostori szemináriumba ment a Boden-tó melléki Meersburgba. Itt szentelte föl Dalberg hercegprímás, konstanzi püspök a négy alsó fokozatba. „Említésre méltó, hogy püspök élesen rátekintve, ezeket a szavakat mondta? Vigyázzatok rá, ez nem marad a tietek!” 1815-ben kapta meg a három felső fokozatot s olvasta Meersburgban az első misét. Így beteljesedett anyja kívánsága: a szegény paraszt fiúcskából pap lett. Henhöfer ekkor Freyburgba ment és meghívásra várt. A meghívás megjött s döntő jelentőségű volt, úgy az időre, mint az örökkévalóságra nézve.

Az első lelkészség.

A badeni alföldön Steineggben Gemmingen Gyula báró házitanítót keresett gyermekeinek. Beyerle lelkész, aki korábban a Gemmingen védnöksége alatt álló mühlhausen gyülekezet pásztorja volt, szorgalmasan közben járt pártfogoltjáért, úgyhogy Gemmingen báró még 1815-ben gyermekei nevelőjéül hívta meg Henhöfert a steineggi kastélyba. Henhöfer csakhamar otthonos lett a nemes családnál s úgy a gyermekekhez, mint a szülőkhöz való viszonya igen szíves volt. Ha későbbi hivataloskodásában kiváló tanítónak, világos beszédű szónoknak bizonyult, akkor éppen ez években jó alkalma nyílt e képességeit kifejteni.

1817-ben meghalt a Gemmingen alá tartozó mühlhausen gyülekezet lelkésze. Gemmingen báró a lelkészséget a

házi tanítójának ajánlotta föl; ez elfogadta; 1818-ban mühlhauseni lelkésszé nevezték ki s ugyanez év húsvét ünnepén foglalta el első lelkészi állását.

E gyülekezettel Henhöfer mindenesetre nehéz munkakört vett által, ha hivatalát csak kissé is komolyan akarta betölteni. Mühlhausen elzüllött község volt, melyben sok igazságtalanság és bűn került napvilágra. Lopás, csempészség, orrvadászat napirenden voltak; sok házassélet volt szétzilált s emiatt a gyermekek nevelése is szenvedett.

Sok apa teljesen a játék és ivás szenvedélyébe merült. Ennek természetes következménye volt, hogy számos család nagy szegénységben élt. Ilyen szomorú viszonyok közé került Henhöfer, ő e viszonyokat jól látta és megértette. Maga is falun nevelkedett s a falusi nép sajátos bűneit jól ismerte. Mint hű pap, segíteni akart. De többet nem adhatott, mint amennyije magának volt. Rendkívüli élességgel kezdett erkölcsöt és törvényt prédikálni a gyülekezetnek; bűneiket, igazságtalanságukat a legkomolyabb hangon tárta eléjük. Ezek a prédikációk sikert értek el, de a baj gyökeréig nem hatottak. Az emberek félték a lelkész éles beszédétől, vagy jobban eltitkolták tetteiket. Henhöfer maga mondja erről az időről: „Mintha malomban lettünk volna; a zaj eleinte fölrijesztette az embereket és megzavarta álmukat, csakhamar azonban ép oly édesen aludtak, mint csendes szobában.”

A lelkésznek többet kellett tanulnia, hogy gyülekezetének többet adhasson. S Isten segített ennek az; az őszinte embernek a továbbjutásban. Gemmingen báró házában

nevelőül egy tőle korábban is ismert Fink nevű ember került, ki Sailernek, a nemes. landshuti püspöknek volt a tanítványa, aki a katolikus egyházban az isteni igazságról komoly bizonyosságot tett. Sailer a fiatal Finkben hatalmas vágyat ébresztett arra, hogy a lelkeket üdvösségre segítse. Nem jutott el még az Istennel való békességre, az üdvösség bizonyosságára, de teljes szívével kereste és meg akarta találni azt. Steineggben nem maradt sokáig, hanem csakhamar visszament Sailerhez, hogy ez tovább vezesse.

De arra éppen elég sokáig volt ott, hogy a mühlhauseni lelkész szívében is ugyanazt a nyugtalanságot ébressze. Henhöfer előtt világossá lett, hogy amit az emberek közönségesen keresztyénségnek vagy vallásnak; neveznek, az nem több üres cselekedetknél, melyek mellett a szív érintetlen marad. Eddig maga sem nyújthatott nekik sem többet, sem dicsőbbet. De hol van az igazság? A szegény ember kereső, csüggeteg szívvel kérdezősködött. Fink, ki a nyugtalanságot földézte benne, eltávozott; vezetője nincs, ki a kegyelemből való üdvösség igazságára elvezethetné. Ekkor azt teszi, amit e csüggedésben egyedül tehet: kezébe veszi bibliáját s forró küzdelem és imádkozás között kutatja és olvassa. S itt, az igében megtalálta, amit keresett: keresztül tört ahhoz az ismerethez, hogy a bűnök bocsánata, az új élet Isten szabad kegyelmének ajándéka. Békesség támadt benne és prédikációin is tüstént meglehetett érezni, hogy valami új van bennük. Nem erkölcsöt prédikált többé, hanem megbánást s mivel maga is sokat talált Isten igéjében, azt akarta, hogy gyülekezete is sokat

olvassa a Bibliát. Van-Esz-fordítású bibliákat terjesztett. Ámde mily ismeretlen volt e szegény emberek előtt eddig a Biblia! Egy szegény paraszt megvallotta, hogy addig mindig azt hitte, hogy a Biblia legalább olyan nagy, mint egy jónagy falu, vagy egy kisebb város.

A mühlhauseni lelkész nagy változáson ment át; szabadon és nyíltan prédikált megbánást, hitet, új életet és igazságosságot, melyet Isten kegyelemből a hívőnek ad, és Isten csodálatosan megáldotta bizonyágtételét. Maga említi amaz idő tapasztalataként: „Több legyet lehet fogni egy kanál mézzel, mint egy tele hordó ecettel.” Mindenünnen özönlöttek az emberek, evangélikusok és katolikusok is, hogy az evangélium egyszerű, szerény hirdetését hallgassák.

Hogy e mozgalom csakugyan az igazságból való volt, annak Mühlhausenban csakhamar világos bizonyítékai mutatkoztak; a háztartások békésebbek és rendesebbek lettek; hosszú idő óta tartó elkeseredett civódások elsimultak. Később megkérdeztek egy mühlhauseni öregasszonyt ez idő felől s az ezt a nyers, de jellemző feleletet adta: „Hogy hogy volt akkor, már nem tudom megmondani; csak annyit tudok, hogy ő az én óemberemnek betörte a mellkasát.” Tíz-tizenkét óra járásról eljöttek az emberek, hogy a mühlhauseni prédikáción részt vegyenek. A virágzás dicső kora volt ez! És hogyan támadt? A prédikációk mögött teljes ember állott; a prédikációk Henhöfer legbensőbb, legszentebb meggyőződésének hűséges kifejezői voltak. Szíve vérével voltak írva. Ő maga benne élt abban,

amit mondott; teljesen a saját tapasztalatából beszélt. Gyülekezetével együtt kinőtt a törvény igazságosságából s abban az egyoldalúságban nagy emberré lett, hogy egész bizonyágtételében semmi másról nem akart tudni, mint erről: „Egyedül hit által van a meg igazulás.”

Küzdelen át győzelemre.

Henhöfer működése nem maradhatott soká észrevétlen. A sötét hatalmak nem tűrik, hogy nehéz harc nélkül erőseket szakítsanak el tőlük. Magában Mühlhausenben is csakhamar két párt keletkezett; de azért még hosszú ideig nyugalom és csend volt, mert a „lutheránusok”, vagyis a lelkész hívei egész nyugodtan túrték a szidalmazást. Különösen a környék lelkészeinek szemében volt tüske az „eretnek-módra” prédikáló mühlhauseni lelkész. Az első támadásra azt a körülményt használták föl alkalmul, hogy igen sok evangélikus hitvallású ember járt a mühlhaseni lelkész istentiszteleteire, különösen a szomszédos württembergi határhelységekből. Az érseki helytartóság rendeletére Henhöfernek magának kellett az evangélikusokat távolmaradásra fölszólítania. Sőt egyszer egy gárdistát állítottak a templomajtó elé, hogy az evangélikusok belépését megakadályozzák, de mindez nem segített: mégis csak jöttek.

Ekkor egy olyasmi történt, ami ellenfeleinek felcsigázott dühét felszabadította. Egy fiatal ember megbetegedett. Henhöfert hívták és megkérték, hogyha a betegséget ve-

szélyesnek tartja, lássa el az utolsó szentséggel. Elment, de sem a betegséget nem találta veszedelmesnek, sem a fiatal embert legkevésbé is késznek és hajlandónak arra, hogy a szentséget elfogadja. Ezért hát csak komolyan beszélt vele lelke üdvösségéről és boldogságáról.

Harmadnapon a betegség előre nem látott mértékben elmérgesedett; mert a fiatal ember azt a vigyázatlanságot követte el, hogy ágyából fölkelte és a hideg léghuzamba kiment; - így aztán estére meghalt. Mikor a vég már közeledett s a fiatal ember eszméletén kívül volt, Henhöfert felszólították, hogy hintse rá a szentelt vizet s vessen rá keresztet. Ezt nem tette meg, hanem buzgón imádkozott a betegért. Másnap az anya és az egész rokonság jajveszékelt, hogy lelkészük többé már nem katolikus, mert a szentelt vizet és az utolsó kenetet megtagadta a betegől. Henhöfer a halotti beszédben, melyet a fiatal ember sírjánál tartott, védekezni igyekezett. Kimutatta, hogy nem az utolsó kenet vagy szentelt víz üdvözíti az embert, hanem csakis a szeretet által tevékeny hit. Minden szakramentum és ceremónia csak arra való, hogy a hitet fellobbantsa és erősítse. Újabb vádak következtek:

a halotti beszéd nem katolikus. Henhöfer elküldte két hivataltársának elbírálás végett. Az egyik egészen katolikusnak találta és semmi ellenvetése sem volt. A másik oly rútul visszaélt Henhöfer bizalmával - mert hisz ez csak barátságból küldte el neki a beszédet, - hogy Henhöfer beszédét, melyet teljesen eretneknek talált, az egész esetről írt pontos tudósítással együtt elküldte a püspöki hivatal-

nak. Sőt azt a vádat is megengedte magának, hogy Henhöfer az illető fiatal embert - ki egyébiránt rendetlen, kicsapongó életű volt - azért nem akarta a szentséggel ellátni, mivel nem volt lutheri hite. Most már mégis volt valami ok, ami miatt eltávolításáért lehetett dolgozni.

Nevezetesen a környékbeli papok, akik nagyon irigykedtek rá amiatt, hogy gyülekezetük sok tagja átjárt a mühlhauseni istentiszteletre, mindent megtettek, hogy a hangulatot tovább izgassák ellene. Az egyik egyszer megkérdezte a mühlhauseni papot, hogy miért fogja el mindig madarait. Henhöfer azt az eredeti, találó feleletet üzente vissza, hogy csak táplálja jól a madarait s akkor bizonyára nem jönnek majd Mühlhausenbe.

1819. szeptember 11-én érkezett meg a bruchsalii helytartóságtól az első vádirat, melyre felelnie kellett.

Hosszú tárgyalás következett erre, sok nevetséges: beszéd Henhöferről és Henhöfer ellen. Meg kellett ismernie ellenségei egész gonoszságát, kik nem győztek betelni azzal, hogy az eretnek lelkésznek mindig újabb szörnyetteit kutassák elő. Másfelől azonban épp-e nehéz napokban tapasztalhatott Henhöfer valamit a szentek közösségének vigaszából. Közelről, távolról hozták a bátorító levelek a testvéri szeretetből fakadó üdvözléseket.

Különösen Gemmingen báró állt hűségesen mellette e harcokban s a gyülekezetben is számos követője mindent megtett, hogy a buzgó, kegyes lelkipásztor ott maradjon.

1822. március 7-én állásától egyelőre fölmentették s Bruchsalba hívták kihallgatásra. Bruchsalba való megér-

kezése kissé eltolódott. Csak húsvét keddjén, április 9-én érkezett meg s a püspöki szemináriumba költözött.

Jól esett neki, hogy a szeretet ide is elkísérte, hogy hallotta, hogy gyülekezete kérvényt nyújtott be s néhány vizsgáló levél is megvilágosítja e sötét időt. Felsőbbségétől azt követelte, hogy gyülekezete és vádlói előtt hallgassák ki. De ezt a kívánságát nem teljesítették. Sőt azt rótták rá, hogy az ellene összeállított 80 vádpontra fogságában írásbelileg feleljen. Megtette, de mégsem bocsátották el.

Nehéz idő következett a megpróbált emberre, de ennek is megvolt a maga nagy áldása. A csöndben beszélhetett vele Isten, megvilágosíthatott előtte néhány dolgot, ami még nem volt világos. Az egyedüllét e napjaiban merült föl bensőjében először az a gondolat, hogy bizonyos körülmények közt az is megtörténhetik, hogy a katolikus egyházból kilépjen.

Gemmingen báróval együtt meghányták-vetették ezt a gondolatot, de elvetették, mert jobbnak látták az egyházban maradni s az igazságot ott kimondani.

Így fogott hozzá hitvallása megfogalmazásához. Később megjelent hitvallásának alapját képezte ez az ekkor készült védelmi irata.

De semmiféle igazolás vagy védekezés sem segített a szegény foglyon. Fogságában az egyik hónap a másik után múlt el. Mindig újabb okokat találtak megvádolására és kihallgatására. Végre az utálkozás tette beteggé piszkos börtönében. Ekkor szabadságot kért Steineggbe, de ahelyett még szigorúbb őrizet alá akarták vetni s a barátaival

val való minden érintkezéstől eltiltani, hogy megpuhítsák, Gemmingen báró erre közben járt a nagyhercegnél érte, úgyhogy végre indítva érezték magukat arra, hogy nyolc napra szabadságot adják. A nyolc nap elteltével kérvényt adott be pótszabadságért s a kérvényhez egyem miséről és úrvacsoráról szóló fejtegetést mellékelte. Ebben többek közt azt a kényes kijelentést kockáztatta meg, hogy szívesen hisz a csalódhatatlan egyházban, de akkor ez egyház határozatai és kijelentései olyan zsinatoktól eredjenek, melyeknek résztvevői Jézus testének valódi tagjai; mert lehetetlen, hogy az egyedül csalódhatatlan szent Szellem csalódástól ment határozatait oly emberek által hozza, kik Öt egyáltalában nem ismerik és nem bírják. Ezt az írást Henhöfer beküldte s kérte, hogy cáfolják meg az írásból vagy pedig zárják ki a katolikus egyházból.

Feleletül a kizárás és a hivataltól való megfosztás érkezett. Azt írták neki, hogyha tanítást akar, menjen Freiburgba; ha pedig Bruchsalba akar visszatérni, jöjjön nyolc nap múlva. Henhöfer azt felelte, hogy szívesen megy tanulni Freiburgba; csak mondják meg, hogy mikor menjen oda. Még arra sem tartották érdemesnek, hogy válaszolással fáradjanak s így Henhöfer kizárt pap lett, hivatalától és a kenyérkereséstől megfosztva. De szívének teljes vigasza volt, inkább akart az egyházzal szakítani, mint Istenével.

Ott időzik hát Steineggben, sok időt tölt egy kerti házacskában, teljes csöndben s ott írja hitvallását, egy szíve vérével írt iratot, melyet Isten különösen megáldott;

mely úgy Badenben, mint Badenen kívül sokaknak gazdag áldást szerzett.*

Itt az értékes iratnak csak néhány gondolatát idézzük. A négyféle szántóföldről szóló példázatot használja föl arra, hogy vele az üdvösségről való felfogását megértesse. A természetes ember szíve olyan, mint a meg nem művelt szántófield, mely mást nem teremhet, mint gyomot, ezért gyomtermő föld. A törvény csak mélyen fölszántani képes a földet s a gyomot kitépni, vagyis szántófieldd tenni a földet. Csak az evangélium teszi *termőfieldd*. Csak ily termőfieldön lehetséges termés, amely abban áll, hogy új emberekké legyünk, urunkhoz, Jézus Krisztushoz hasonlókká. Ehhez három dolog szükséges: hogy Isten, az igazi magvető, vagy a lelkészek, kik munkatársai, magot vessenek el. Másodszor, hogy *jó* magot vessenek el mely *jó* mag Istennek Jézusban megjelent szerelme. S végre harmadszor az ember részéről is szükséges valami, tudniillik az elfogadás, a hit. Ehhez pedig előkészítés szükséges, t.i. az igazi megbánás. A hit sem lehet puszta fejhít, vagy iskolai hit, vagy szájhít. A felsorolt dolgok egyesüléséből támad az új ember, ki önmagából cselekszi a jót. A szellem Jézussal egyesül és termőfieldd lesz. A római egyházban göggel és becsvágglyal ösztökélik a keresztyéneket a jó tettekre, de ezzel ép oly kevésbé érnek célt, mintha vadalmafát nemes alma termésére kényszerítenek. **Az összes valóban újjászületett emberek ké-**

*Kivonata „Das Wesen des Christentums” címen Biermann E.-nél Barmenben jelent meg. Ára 15 Pf.

pezik az egyetlen csalódhatatlan egyházat. Ezen kívül nincs üdvösség. Igét és szakramentumokat úgy kell használni, hogy az új ápolására szolgáljanak.

Henhöfer ezután a katolikus egyház néhány visszaélését bírálja élesen. A miséről így ír: „Egy embert sem lehet találni, kit a mise megtérített vagy új életre keltett volna, ellenben ezret, akit halálba vitt. A mise, mostani alakjában, kényelmes nyugvópárna, melyen az emberek alszanak; lelkészek nagyvására; Isten házában árucikk; az egyház színdarabja; az az étel, mellyel papokat és népet halálra etetnek.” A külső ceremóniákról, szokásokról és alkalmazásukról ezt mondja: „itt a nép a magot csont-héjával eszi, a rákot páncéljával, a csigát házával együtt.” A szentek segítségül hívásáról semmit sem akar tudni: „Istennél nem úgy történik, mint az embereknél, hogy a gyermekek a haragos apa előtt az édes anya ölébe menekülhetnek. Különben, aki akarja, hívja őket segítségül! A gyermek is fordulhat minisztérium útján a saját atyjához. Mi azonban szabadon járulunk Hozzá.” Érdekes, hogy miként egykor Luther tette, ő is azt a reményt táplálja, hogy egy Jézus szeretetétől áthatott pápa az elvakult juhokat ismét igazságra és világosságra vezethetné.

Henhöfernek ez az irata rendkívül mély benyomást gyakorolt. Minden oldalról buzdító; vigasztaló leveleket kapott.

De keserűségben sem volt hiány. A katolikus egyházi hatóság az evangélikus egyháztanácshoz fordult, hogy vajon Henhöfer hitvallása az ő hitvallásuk-e s hogy Hen-

höfer teljes formaisággal átlépett-e már oda.

Egyúttal a katolikus hatóság átlátta, hogy mindent el kell követnie, hogy ezt a veszedelmes embert ártalmatlanná tegye. A badeni evangélikus egyházi hatóság, melynek első képviselői között nem voltak többségben a teljes evangéliumi hitűek, ezt a megnyugtató választ adta:

„Átlépésről vagy erre való hajlamról éppoly kevéssé tudunk, mint amily kevéssé kívánjuk ezt.”

A mühlhauseni gyülekezetben ezalatt zavar támadt. Egy odaküldött helyettes erőszakkal akarta kiirtani az „eretnek” szellem megnyilatkozásait; minek eredménye az volt, hogy egy egész csomó gyülekezeti tag jelentette be a lelkésznek a katolikus egyházból való kilépését. Henhöfer először ellene volt ennek, mert a dolgot nem látta egészen rendjén valónak. Végre Gemmingen báró hozta meg a döntést, ki örömmel jelentette ki abbéli készségét, hogy egész családjával együtt áttallépjön az evangélikus egyházhoz. Ekkor a katolikus hatóság aggódni kezdett. Mühlhausenba nagyon türelmes, szeretetreméltó papot küldött, hogy ez a békekürtöt fújja s a távozó gyülekezetet visszatartsa. De épp az a körülmény, hogy az ellenkezőjét mondta annak, amit elődje prédikált s mindamellettt úgy az egyházra hivatkozott, mint amaz, még a bizonytalanságot is biztosakká tette Mühlhausenben. A gyülekezetet a katolikus egyház elvesztette. 1823. április 6-án az egész gyülekezet fölvetetett az evangélikus egyházba földesúrral és a katolikus egyházból kizárt lelkészével együtt. Henhöfer tehát az egyik nagy harcot végig harcolta s győzött!

Új hivatalban.

Henhöfer legszívesebben fiatal s még meg nem szilárdult gyülekezetével maradt volna, de az evangélikus és katolikus egyházi hatóságok közti tárgyalások nagyon elhúzódtak. Közben a steineggi kastély kápolnájában prédikált s prédikálása csodás hatással volt. A kis kápolna korántsem tudta a Henhöfer hallgatására közelből s távolból odaözönlő embert mind befogadni. Egy férfi a következőket beszélte erről az időről: Korábbi gazdammal odamentem, hajnali három órakor keltünk fel. Magam semmire sem gondoltam, korábbi nyugtalanságomat elűztem magamból. A kastély egyik rejtett folyosóján át még bejutottunk a túltömött kápolnába. Éppen a szószék alatt állottam. Mikor a lelkészt jönni láttam, majdnem elnevettem magam. „Mit tud ez?!” gondoltam magamban.

De mikor hozzá kezdett, minden kicsinylés eltűnt belőlem; úgy föltárta szívemet, hogy azt sem tudtam, hova nézzek. Aztán oly hatalmasan prédikált Isten szeretetéről, hogy úgy jártam, mint sokan abban az időben: „a fa egy csapásra kidőlt.” Ekkoriban egy katolikus kormányzó is ott volt a templomban, ki elhatározta, hogy a beszédet szóról-szóra leírja, hogy majd hivatalos helyen s a lelkészeknél följelentse. De az írást csakhamar abba hagyta. Nagy könnyecseppek folytak szeméből s mikor vége volt, bement sekrestyébe és szívből bocsánatot kért a lelkésztől. De bármennyien jöttek is meghallgatni őt s hangolódtak, a megigazító kegyelemről szóló egyszerű

igehirdetésnek hatalma által meggyőzve, iránta barátságra: sokan voltak az olyanok is, akiket prédikálása nem győzött meg, kik, mint jó katolikusok, becsületesen gyűlöltek s ezeknek élén természetesen a katolikus lelkészség állt. Egy mühlhauseni jó katolikus ember nagyon szánakozott azon, hogy az „Isten fekete anyjának” a steineggi eretnek kápolnában kell állania. Mit tegyen? Egy holdfényes éjjelen bemászik a kápolnába s nagy erőlködéssel Mühlhausenba hurcolja az istenanya képét. Gemmingen báró, ki először másféle betörőket sejtett, látta a jó ember buzgólkodását s nyugodtan cselekedni hagyta.

A mühlhauseni új lelkész helyettes tüzes, éles ember volt. Mindent megtett arra, hogy ezt a kellemetlen embert, ki a lelkiismereteket és kedélyeket annyira felrázta, egészen eltávolítsa a környékről. Sőt egyszer arra gondolt, nyélbe üthetné még azt is, hogy az egész steineggi eretnek „klubot” „kilökjék”.

Az evangélikus egyházi hatóság sokáig habozott, hogy Henhöfert szolgálatába fogadja-e. A dolgok akkori állása szerint sok evangélikus fül számára szokatlan, sőt kényelmetlen volt Henhöfer eleven, hatalmas bizonyágtétele. De végre is be kellett fogadniuk őt. A püspöki hatóságnak azonban sikerült elérnie, hogy Henhöfert ne hagyják meg a mühlhauseni fiatal evangélikus gyülekezet lelkészül. Miután egy kisebb vizsgát kiállott s utána a bádeni lelkészjelöltek közé felvétel, 1823. pünkösdjének hétfőjén Karlsruhe közelében egy faluban /János 3: 16-ról/ a nagy-

herceg előtt prédikált s a fejedelemre mély benyomást gyakorolt. Ez utólag azt mondotta, hogy 20 év óta először hallott ismét evangéliumi beszédet. Valószínűleg a nagyherceg műve volt, hogy 1823. július 1-én Henhöfert Karlsruhe-tól nem messze egy haardti faluba, Grabenba nevezték ki lelkésznek.

Evangélikus lelkésszé lett tehát olyan úton, mely sok küzdelmen és kísértésen át vitt; de a harcok nem fejeződtek be, még mélyebbre kellett szállnia.

Graben.

1823. július 1-én foglalta el Grabenban új hivatalát. E gyülekezetben nem volt sok benső élet s jellemző az, amit Henhöfer maga beszél el. Beiktatás után a dékán egyházlátogatásra ment hozzá s megkérdezte az egyházi előjárót, hogy vannak-e náluk összejövetelek vagy pietisták. A felelet így hangzott „Nincsenek, mindnyájan egyek!” Henhöfer hozzáfűzi, hogy a dékán éppen úgy kimehetett volna a temetőbe s megkérdezhetné volna: „Van itt élet és harc?” Mind így feleltek volna neki: „Nincs, mi mind egyek vagyunk mind halottak!” Henhöfer úgy gondolja, hogy ez is egység. Ebben a gyülekezetben, mely feszült érdeklődéssel várta az új lelkészt, kiről a legellentétebb híreket hallották, kezdett Henhöfer hatalmasan bizonyágot tenni. Mindjárt első vasárnapi prédikációjával melyet /II.Kor. 5: 19-21/. alapján tartott (Isten volt Krisztusban), megütötte az alaphangot, mely ettől kezdve szünt-

lenül hangzott. Igehirdetésének hatalma sokakat vonzott, nemcsak Grabenből, hanem az egész környékről is.

Fájdalom, nem maradhatott sokáig békében. Hogy a katolikus ellenzék nyilvános és Titkos mesterkedéseivel tovább fogja üldözni, tulajdonképpen magától értetődött. De csakhamar más ellenségek is támadtak, sok evangélikus nem tudott modorához szokni: eredeti, kissé nyers természetét nem értették meg. Különösen a környék lelkészei éreztették vele világosan ellenszenvüket; valószínűleg az sem esett túlságosan jól nekik, hogy gyülekezetük tagjai közül sokan szaladgáltak a grabeni istentiszteletekre. Minduntalan találtak arra alkalmat, hogy megvádolják és meggyanúsítsák. A panaszok végre a nagyherceghez érkeztek, úgyhogy az egyszer ismét fölkerelkedett, hogy Henhöfert meghallgassa. Szárnysegédjével váratlanul hajtatott a grabeni templomocska mellett és beharangoztatott, hogy a lelkésznek ne legyen ideje az elmélkedésre. Henhöfer úgy beszélt, ahogy szokva volt, de emellett oly hatalmasan és szívhez szólóan, hogy a fejedelem a templomból kimenet így szólott: „Ez a szívet járja által!”

A látogatás eredménye az volt, hogy Henhöfer első élete egy időre nyugodtabb lett, de belül, mélységes próbán és megszürésen ment keresztül. Milyen nehéz volt a helyzete! Szíve még mindig fájlalta a régi egyházából való kilépést, mit egyáltalában nem tett könnyen! Az új egyházban pedig a legnagyobb bizalmatlansággal fogadták. A közelben nem volt egy barátja sem, és tanácsadója

sem, ki hűségesen mellé állt volna. Mindehhez nehéz benső kisértések járultak, melyek az üdvösség bizonyosságát homályosítják el benne, ami pedig prédikálásának éltető nedve volt. Mély hatást gyakorolt tehát rá, hogy egy valóban nemes katolikus ember ekkoriban több rendkívül barátságos levelet írt neki és sürgetőleg kérte, hogy térjen vissza újra a katolikus egyház kebelébe. Amellett rámutatott, hogy a protestánsok egyenetlenségére és ziláltságára, szemben a katolikusok impozáns egységével, mely mindennek elég szabad tért enged. Henhöfer fogadjon katolikus teológusoktól oktatást és térjen vissza. E szerető szívből fakadó levelek mélyen meghatották Henhöfert. Hozzá járultak mindenféle dolgok Mühlhausenban, melyek fájdalmat szereztek neki. Oly sok minden halmozódott reá és szíve úgy sóhajtozott a teljesség alatt, hogy egy vasárnap nem is ment el a templomba. A gyülekezet csak énekelt - de a lelkész nem látták. Keresték és végre dolgozó szobájában találták imádkozva, Istennel vívódva. Kérte, hogy a gyülekezet énekelje még egyszer az éneket és aztán sok benső szorongás és kisértés között prédikált. Majdnem háromnegyed év telt el különféle kétségek közt, sötétségben.

Barátja, Gemmingen báró segítette ki végre félelmes kisértésekből. Egy levelében rámutatott Krisztus vérének erejére és Isten szerelmének nagyságára. „Az édes anyának úgy-e beteg gyermeke legkevesebb?” Ön most a beteg gyermek és Krisztusban szereti önt, mint minden anya együttvéve. Az hát talpra minden gyengesége mellett

is; ha megállni nem tud a beteg, akkor odacsúszhat Jézus-hoz, kinek ápolása mellett még egy beteg sem halt meg. „Bizony ennek a fájdalmas nagypótlaknak vége lesz és vidám feltámadás fogja követni. Ha vele szenvedünk, vele támadunk is fel!” E komoly és mégis vigasztaló baráti szavak nagy szolgálatot tettek neki: újra lassanként fölfelé fordult a világosság és békesség felé. Benseje ismét oly csöndes lett, hogy nem sokba vette, ha mind újabb vádak támadnak ellene.

Terhére rották ugyanis, hogy a szomszédos nacionalista lelkészek, gyülekezetében hozzájárulása nélkül építő összejövetelek („Stunden”) kezdődtek. Elrendelték, hogy a jövőben tartalomra és nyelvezetre nézve dolgozza ki a beszédeit, hogy durva félreértések ne támadjanak. Követelték, hogy hét presbiterét, kik összejövetelein résztvettek, azonnal bocsássa el hivatalukból. Sürgetőleg megintették, hogy gyülekezetét a pietizmus befolyásolásától őrizze meg s gondoskodjék róla, hogy átkos gyülekezések szokásba ne jöjjenek. Henhöfer benseje ismét oly nyugodt lett, hogy mindez tulajdonképpen alig érintette. Nyugodtan ment tovább útján. Az összejövetelekre vonatkozólag is a legjobbat tette, amit tehetett: hetenként egy napon néhány embert kitanított arra a bibliai helyre vonatkozólag, melyet a legközelebbi vasárnapon az összejövetelen meg kellett beszélniük. Vasárnap aztán minden irányban elmentek és széjjel vitték a jó magot. E férfiak közül néhányan, akik egyszerű parasztemberek - az Írás kérdéseinek világos felfogása, a nyelvezet érthetősége és szem-

léletessége tekintetében annyira Henhöferhez idomultak, hogy halála után még sokáig működtek az ő szellemében, mint összejövetelszervezők.

Henhöfer grabeni lelkészlaka ebben az időben már nagyon mozgalmas ház volt. Közelről, távolról, folyvást vendégek érkeztek, kik meg akarták ismerni azt a lelkészt, akinek híre oly messzire eljutott. Anyja is ebben az időben költözött hozzá s, ő a régi szeretettel nyitotta meg előtte házát és szívét. Még egész katolikus nézetekkel jött és fia sohasem akadályozta tetteiben. Meghat, ha halljuk, hogy a grabeni lelkész húsvéti napokon olykor-olykor a katolikus Neudorf-on kísérté édes anyját gyónásra és áldozásra. De fiának anyjára való hatása mindig erősebb lett; az anyja gondolkodása pedig mindig evangéliumibb. Elhagyta a rózsafüzérrel való imádkozást, sokat és szívesen olvasta a württembergi istenes Hillernek szép énekeit. Végül, mint már mondtuk, az üdvösség boldog hitével költözött el szerető fiának karjából.

1827-ben parancs jött Karlsruhe-ból, hogy egy vasárnapon prédikáljon a vártemplomban a nagyherceg előtt. Szokatlan jelenség volt a karlsruhebeliek számára mikor a parasztlelkészt a szószékre menni látták hóna alatt Luthernek több művével, melyekből a prédikáció közben felolvasott. Meg lehettek lepődve, mikor ily módon kezdte: „Ez a gyülekezet szokva van ebben a vártemplomban szép és szellemdús beszédeket hallgassanak erre én képtelen vagyok. Ehelyett Isten a világosság ajándékát adta nekem; adományomat nem akarom ily módon elásni, hanem érté-

kesíteni.” Csakugyan világos volt és tiszta, amit az élet kenyeréből mondott, világos volt a zárószava is:

„Mit viztek magatokkal? Négy deszka az örökségetek a halálban! A világkomédiának hamarosan vége; csak az üdvözül, aki Krisztusban találta.” A prédikáció hatása igen nagy volt; még sokáig emlegették Karlsruheban. Számára azt eredményezte, hogy a vádak végre megszűntek. Így Grabenban töltött ideje békés verőfényben záródott.

Spöck.

Grabentól néhány órányira fekszik Spöck falu s ennek leánygyülekezete, Stafforth. A falubeliek sokat jártak Grabenba, Henhöfer prédikálását hallgatni s már régen megszerették. Minthogy a lelkészi állás ott megürült, a nagyherceghez mentek, hogy Henhöfert kérjék lelkészükül. A nagyherceg, ki egyébiránt csak két évig akarta Henhöfert egy helyen hagyni, hogy mindig más helyeken, „ébressze” a lelkiismereteket, teljesítette a spöcki gyülekezet kérését s 1827-ben Henhöfert Spöckbe rendelte.

A grabeniek közben belátták, hogy mit nyertek lelkészükben s nem szívesen váltak meg tőle. Egy szép májusi reggelen Spöckből és Stafforthból kocsin és lovon elindultak a gyülekezeti tagok, hogy új lelkészüket ünnepélyesen hazavigyék, de az közben egy mezei ösvényen egyedül bandukolt Spöckbe s ott fogadta a csalódottan visszatérő gyülekezeti tagokat, kik így hiába vonultak ki.

Az új gyülekezetben volt munkája elég. Ezt egyik elődje álomba énekelte. Henhöfer friss modora csakhamar életet és mozgolódást keltett. 34 éven át dolgozhatott e gyülekezetben. Az egész idő alatt mindig volt hivatalos segítsége, segédlelkésze; kiknek számára ez a hely kitűnő iskola volt. Egész csomó fiatalembernek volt ebben része. Eredeti módon bánt velük s vezette őket arra, hogy üres szólásformát ne használjanak, hanem csak valóban megfogható dolgokról beszéljenek. Frommel Emillel, a később nagyon híres berlini udvari prédikátorral történt egyszer, hogy a verebek evangéliumáról kellett prédikációt készítenie. (Máté 6: 26 skk.) Prédikációját, melyet nagyon jónak gondolt, a lelkészhez hozta megbírálás végett. De ez egyáltalában nem látszott vele megelégedettnek. Miután a beszédet egészen elolvasta, azt az utasítást adta: „Menjen fel a szobájába és két óra hosszat nézzen ki az ablakon.” Frommel fölment és csakhamar megértette, hogy miért adta Henhöfer ezt az utasítást.

Az egész verébtársaság a diófán ült s Frommel alaposan tanulmányozhatta, miféle nyomorúságos pajtikák ezek a verebek, kik semmit sem tudnak, semmihez sem értenek s mennyei Atyánk mégis csak táplálja őket.

1828-ban tett meg Henhöfer egy addig mindig halasztgatott lépést: megházasodott. Isten azonban e téren nem vezette könnyű úton. Felesége eleinte egyáltalában nem értette meg. Ő maga írja egyszer életének e fejezetéről: „Sok borús nap telt el, amíg egy értelemre jutottunk, de az

Úr, mint már gyakran, ebben is megsegített.”

Mit mondjunk spöcki működéséről? Itt fejlődött ki a hitbéli igazságosságnak sajátos, mélyreható hirdetőjévé. Arról, hogy hogyan prédikált, egy külön fejezetben fogunk szólni. Ámbár egész élete végéig a kis Spöck helységben maradt, élete különösen eleinte nagyon mozgalmasság volt. Olyan küzdelmen ment át, amilyen talán még sohasem. Először szomszédos hivataltársaival keveredett harcra. Majd egyházi lapok támadtak rá.

Mühlhausenban, a gyülekezet sürgető meghívásának engedelmességgel, prédikált egyszer. A katolikus lelkész erre panaszt tett és az evangélikus egyházi hatóság kapható volt arra, hogy Henhöfer lelkésznek a régi gyülekezetében való beszédét egyszer s mindenkorra eltiltsa. Az a férfi, aki minden újabb vád és panasz ellen mindig megvédte, a nagyherceg, 1830-ban szintén meghalt. Így Henhöferre sok szenvedés halmozódott.

De aztán egy olyan felüdülés következett, melynél kedvesebbet sohasem élt meg. Két erős ellenfelét, Kász grabeni lelkészt és Dietz friedrichstali lelkészt Isten kegyelme egészen megváltotta, úgyhogy leghívebb barátai és bajtársaivá lettek s később elkövetkező harcaiban hűségesen állottak mellette. A csakhamar kitörő katekhizmus-harcban e két férfi nagyszerű adományaival segítségére volt.

Szintén örömdetes esemény volt, hogy e hűséges bizottságtevőnek, kit bizalmatlansággal és váddal agyonhalmoztak, még egy nyilvános elismerés jutott részül.

A heidelbergi egyetem a theológia doktorává nevezte ki, mint „a tiszta evangélium bátor hitvallóját és hirdetőjét és korunkban a hazai egyházban felvirágozott keresztyén élet tiszteletreméltó megalapítóját.” Henhöfer bizonyára nem epekedett külső elismerések után, de azért mégis csak örült ennek is.

Még egy harcokkal telt év következett el, az 1848. bolond esztendő, melyben Badent fölforgató szellemek járták be. Henhöfer gyülekezetével együtt rendíthetetlen hűséggel állott a nagyherceg oldalán, ami a szabadságharcosokat annyira fölizgatta, hogy kétszer életveszélybe jutott.

Nagyon nehezen viselte el, hogy öregségében mind jobban egyedül maradt, mert azok, akik közel voltak hozzá, rendre elhaltak. 1853-ban halt meg anyja. Nemsokára aztán halt meg legszebb éveiben egyik leghívebb barátja, Hager lelkész, ki korábban első segédlelkésze volt Spöckben, majd utódja lett Mühlhausenban. 1842-ben a halál lovag-barátját, Gemmingen bárót szakította el tőle, ki életének legnehezebb harcát küzdötte át vele. Egy évben halt meg két hű barátja, Kász és Dietz. Így szaporodtak a sírok Henhöfer körül s ő fájdalommal látta elválni sok kedvesét.

Mikor korosabb lett, nagy gyülekezete sok bajt szerzett neki. Néhányszor más helyre jelentkezett, de nem adták meg neki. Ekkor aztán megnyugodott és élete alkonyatáig Spöckben maradt.

Csak röviden szóljunk arról, hogy Henhöfer működése

gazdag áldást terjesztett saját gyülekezetén túl is. Azt, hogy mily jelentősége volt a hívők közösségében, még bádeni hazájának határain messze túl is, majd egyszer az örökkévalóság fogja csak megmutatni. Kortársainak írás-megbeszélésein és konferenciáin mindig ő volt a meg-elevenítő elem. Kül- vagy belmissziói ünnepélyeken nagyon szívesen látott ünnepi szónok volt. Befolyása következtében a közösségek az országban mindenfelé szaporodtak. A külmissziói országos egyesület megalapításában nagy része volt, Az ágostai hitvallású belmissziói egyesületnek, mely a badeni közösségeket egyesítette, társalapítója volt. De kedvenc gyermeke Hardt-alapítvány volt, a karlsruhei nagymentő intézet. Így Henhöfer működése messze túlszárnyalta gyülekezete határait s bár sokan támadták, de sokan szerették is a távoli körökben.

Henhöfer mint írásmagyarázó és prédikátor

Kissé jobban meg kell ismerkednünk azzal az eredeti módszerrel, amellyel ez a nagy befolyású ember az Írást magyarázta s bibliakutatása gyümölcseit gyülekezetével közölte. Egész megjelenése rendkívüli természetes volt. Hogy hallgatói figyelmét ébren tartsa, képes volt prédikációja közben kérdéseket intézni a gyülekezet tagjaihoz s alvókat is felébreszteni. Egyszer Gemmingen bárónak, ki már nem talált megfelelő helyet, a szószékről ledobta a sekrestye kulcsát. Ha sokáig prédikált s az ifjúság a karza-

tokon nyugtalan lett, megszakította és felkiáltott:

„Már hamar vége lesz.” De amellet nagy világossággal és nyíltsággal beszélt; világosan látta maga előtt a nép bajait s nyíltan nevükön nevezte őket. Találón mondotta egyszer: Az ó-ember nem akar meghalni; egy ökör sem megy magától a vágóhidra, hanem kötélnek kell odahúzni.” Máskor arról beszélt, hogy a megtérésnek a különböző foglalkozásoknál különböző nehézségei vannak:

„Először jönnek a lelkészek - itt megy a legnehezebben, mert túlsokat tudnak. Az Üdvözítőnek is az írástudókkal volt a legsúlyosabb harca; a meg nem tért lelkészek az Üdvözítő leggonoszabb ellenségei. - Aztán jönnek a tanító urak. Majd a hivatalbéliek. Akit a parasztemberek közül az ördög meg akar rontani annak hivatalt ad. Hiúságuknál fogva ragadja meg őket: ez a hivatal ördöge. Végre a kocsmárosok jönnek, kik nem akarják, hogy az evangélium miatt rövidséget szenvedjenek. Csak azután jön a többi ember.”

Isten kegyelméből való népszónok volt. A föld népével együtt nőtt fel, ismerte életüket, foglalkozásukat és tömegesen álltak rendelkezésére a találó képek, melyekkel hallgatói előtt a mennyek királyságának titkait megvilágította. Emellet prédikációinak fő tárgya minduntalan életének fő tapasztalata volt: a bűnösnek kegyelemből hit által, nem cselekedetekből való megigazítása.

„Én is azt gondoltam”, prédikálta egyszer, hogy az embereknek előbb derekasakká kell lenniük, mielőtt békességre juthatnának, de ez nem úgy van.

Isten országában először kell *enni*, azután *dolgozni*. Először üdvösség, azután szentség. Az éhínség évében, 1814-ben nagy nyomorúság volt. Mühlhausenben az uraság előhatározta, hogy új utat készített. Az embereknek kezébe adták a csákányt és lapátot, hogy dolgozzanak s a munka után kellett volna pénzt és ennivalót kapniuk. De két órai munka után eljöttek, letették a lapátot és így szóltak: Nem tudunk dolgozni; gyengék vagyunk adjatok enni! Ekkor aztán főztünk előbb nekik, jóllaktak s erre ők derekasan munkához láttak. Lássátok; előbb kell jönnie a kegyelemnek, előbb asztalhoz ülni, az üdvösséget élvezni Jézusnál s csak aztán dolgozni, vagyis szenttül élni.”

Más alkalommal szintén nagyon érthető képet használt: Lássátok, kertemben van egy vadalmafa. Ha mindennap is mondom a vadalmafának: „Vadalmafa teremj pergamenalmát, így szól a vadalmafa: Milyen buta pap vagy! Hiszen csak vadalmafa vagyok, hogy teremhetnék pergamenalmát?! Be kell oltani a fát, vagyis új ágat kell kapnia, különben nem használ semmiféle prédikálás. Ilyen az, amikor erkölcsöt prédikálnak az embereknek és nem hitet, mikor a vadalmafától pergamenalmát kívánnak. Be kell oltani az embert, vagyis új életet kell kapnia felülről, akkor aztán, ha Isten akarja, lesz gyümölcs.”

Henhöfer csodaszép képben mutatta meg, mit akartak a reformátorok, mikor a bűnösnek kegyelembő való megigazítását újra napfényre hozták: „Odaát Untergrombachban van a Mihály-kápolna. Egykor világhírű kápolna volt, prédikáltak, misét tartottak, énekeltek

benne. De jöttek a franciák, a templomot félig lerombolták, úgy hogy végre árverésen néhány forinton eladták egy untergrombachi polgárnak. Ez nem volt rest, szénát, szalmát vitt bele, kovácsműhelyt épített, kalapácsolt és csépelte benne. Sok év múltán az untergrombachi lelkésznek a következő gondolata támadt: Nini, hisz ez annak előtte templom volt, csak most már nem látszik annak. „Elmegy, megvásárolja a kovácstól, kihányja belőle a szénát, szalmát, ki a kovácsműhelyt mindenestül, oltárt, szószéket épít bele s most már újra: prédikálnak, misét tartanak és énekelnek benne. Nézzétek, így történt a reformációkor is. A grombachi lelkész nem épített új templomot, hanem a régit visszaállította. Ezt jelenti a reformálás. Luther s a többiek látták, hogy ő templomban emberi bölcsesség szénája és szalmája van s kovácsműhelyt csináltak benne, hol emberi tetteket kovácsolnak, egyszóval látták, hogy szinte már nem is templom az már. Odamentek hát s Isten ígéje alapján mindent kihajigáltak, ami nem odavaló volt, újra szószéket, oltári építettek s most ismét templom lett az egyház. De nem új templom, hanem régi!”

Találón tudott rámutatni, mily sokféle úton bírja rá Isten az embereket az üdvösség elfogadására s hogy mindenikkel a maga külön módján bánik. Főlemlíti a Jézus és Nikodémusz között lefolyt párbeszédet. Nikodémusz a farizeusok között főember volt és szerette Jézust - éjjel. Főtanácsos volt az egyházban. A főtanácsos úr így szólt: „Mester, mi tudjuk” - egészen úgy beszél, mint a

főtanácsosok: „mi”-vel és „tudjuk”-kal, ez a tudományos emberek szólásmódja. Az Üdvözítőnek nagyon hízeleg-hetett, hogy a főtanácsos úr ez mondja: „Te Istentől küldött tanító vagy.” Jézus tanítót neki, de nem Üdvözítő, utóbbira az előkelő úrnak nincs szüksége. De Jézus nyakon csípi és lehúzza róla a főtanácsosságot, annak egyik ruhadarabját a másik után, míg egészen kis emberré nem lesz s akkor az kérdezi: „Hogy mehet ez végbe?” Az Üdvözítő ezt megkérdezi, Főtanácsos vagy Izráelben, és nem tudod ezt!” Majd így folytatta Henhöfer: „Háromféle ember van; gonoszak, akik lopnak s egyéb ilyen dolgokat tesznek; derék emberek, kik reggel, este imádkoznak s rendesen élnek, de nincs Istentől való életük; végül újonnan születtek, kik életet kaptak Istentől; - mondd csak, Karolin, melyikből van több Stafforthban?”

A gyermek föltekintett és így szól: A második fajtából.”

A tékozló fiúról szóló evangéliumot tárgyalva ezt mondotta: „Látjátok a tékozló fiút, még mindig közöttünk él. Jön a fiatal ’úr’, szájában cigarettával s ezt mondja: ’Öreg!’ mert, Apám-at nem mondanak már -, add ki a holmimat. Az atya hagyta, hogy menjen el, mert tudta, hogy visszajön. Különben nem jó a gyermekeket korán elereszteni a házból. Ha egy kanárimadarat elrepülni hagyunk, tönkre megy. De nem hiába volt a fiatalabb! Itt a fegyelem már nem olyan erős. Csak el! csak el! hangzott benne, el a szabadságba, mely disznópásztorsággal végződik. Ilyen a világ: először velünk iszik, velünk eszik, aztán, ha nincs már pénzünk és az ajtaja elé kerülünk, így

szól: „Mért csináltad így, eredj, őrizd a disznóimat. Atyja házában sohasem kellett volna ilyesmit tenni a tékozló fiúnak. De ilyen a világ! S.-ben volt egy korcsma. Betért oda egy ács uraság, kinek öve tele volt tallérokkal. Evett, ivott, ahogy ízlett neki, másokat is etetett és itatott; kártyázott - s egyik tallér a másik után ment el. A kocsmáros annál jobban bókolt mennél több tallér ment el s minduntalan ezt mondta: Mit parancsol, ács uram? Ízlik-e, ács uram? és tovább. De mikor észrevette, hogy az ács úr Betelt és nincs már több pénze, így szól: „Dobjátok ki ezt a disznót!” Lássátok ilyen a világ: először, amíg pénzünk van, így szól: „Ács uram!” aztán: „Dobjátok ki ezt a disznót! Így járt a tékozló fiú is.”

Megragadó volt az is, ahogy Isten hívásának komoly-ságát az emberek lelkiismeretébe véste. A szőlőmunkásokról szóló prédikációjának végén a következő szép példát mondotta: „Tehát: hatodik, kilencedik és tizenegyedik óra. Az Úr különböző időkben hív el. Láttátok már a vasutat? Reggel megy az első vonat. Négy osztályban lelet utazni: első, második, harmadik és állóhelyen. Aki el akar menni, ott legyen a vasút indulásakor, mikor csöngetnek. Váltson jegyet, különben nem mehet el. Tehát vonat indul reggel az égi országba, Isten országába. A szent Szellem a vonatvezető. Ő hív, ő csönget a vonathoz. Az első osztályban ekkor még kevesen utaznak. A gazdagok nehezen mennek be a mennyeknek országába. A második osztályban sincsenek sokan - mert Isten a bölcsék és értelmesek elől a tudományt elrejtette.

A harmadik osztályban már többen ülnek s az állóhely tömve van: 'az evangélium a szegényeknek prédikáltatik'. A jegy az élő hit. Elindul a *hajnali vonat* a keresztségkor vagy a konfirmációkor. Az Úr hív: Jöjj!

De reggel alszanak az emberek s a meleg ágyból nem akarna kibújni. „Megy még egy vonat!” mondják.

Csöngetés, sípolás, a vonat elment. Ez történik, amikor az emberek az ifjúkorban ezt mondják maguknak:

Megtérhetsz akkor is, ha már megöregedtél, van még elég időd. Az első vonattal tehát csak kevesen indulnak.

A második vonat a *déli vonat*. Mikor az emberek a házasságra gondolnak. „Itt az ideje, hogy más ember legyen belőled, indulj el!” gondolják. De amint gyakran megtörténik, hogy mikor a vasútra akarunk menni, elénk kerül az úton egy régi jó barát és ezt mondja: Hó! Hová mégy? „A vasútra!” Eh, mit?! Indul még sok vonat, szól a régi barát, olyan régen nem láttuk már egymást, igyunk egyet együtt. A vonat sípol és elmegy. Mikor meg akarunk térni, jön egy régi időből való úgynevezett jó, tulajdonképpen rossz barát és ezt mondja: „Te is pietista, te is fejhorgasztó akarsz lenni? Van még elég időd! - s mi visszatartani engedjük magunkat s a vonat elmegy. Most következik az *éjjeli vonat*. De ez veszélyes vonat. A mozdonynak véres szeme van, szikrákat szór s nem tudhatjuk, mi történik a vonattal, nem áll-e meg valahol vagy nem siklik-e ki. Az utolsó vonat mindig bizonytalan. De azért van még ez a vonat is. Annak felel ez meg, mikor a halálos ágyán tér meg valaki.

Csakhogy ez a vonat kockázatos. Szikrák röpködnek; ki tudja, mi történik a vonattal, nem borul-e fel. A kereszten függő lator ezzel az utolsó vonattal ment el. Csöngettek, jegyet váltott az utolsó osztályra, beült, elutazott: még aznap Jézussal volt a paradicsomban! Még éppen, hogy elvitték! De nem mindenkinek sikerül a dolog! Ha pedig az utolsó vonat elmegy, akkor nem indul több vonat, akkor éjszaka lesz. Ámen!”

A nagy lakomáról szóló evangéliumban előfordul: ez az ige: „Még van hely!” Erről Henhöfer a következőket mondja: „Nézzétek, az Úr azt akarja, hogy háza tele legyen. Előbb nem megy tovább. Éppen úgy, mint Karlsruheban a kapunál. Itt állnak a fuvarosok kocsijukkal és utasokra várnak. A fuvaros betekint a városba és majdnem kinézi a szemét. Végre jön valaki. De még nem indul. Kinyitja a kocsiajtót és beülteti az elsőt. Ám ő azt akarja, hogy kocsija *tele* legyen. Odamegy a lóhoz, valamit csinál vele és megint betekint a városba. - Jön valaki! „Mikor indul?” kérdezi. Mihelyt be tetszett ülni! mondja. „Már ül bent valaki!” Most leveszi a lóról a takarót, megint betekint. Most jön valaki a bakra. De még nem indul el. Telt kocsit akar - hátulra még kettő ül fel. Most már tele van, több nem jöhet. Nézzétek, így járja be az Üdvözítő is a világot a kegyelem kocsijával, a világ végéig vár, vár, míg mindenki megtér, aki meg akar térni. Az emberek azt gondolják, hogyha ők megtérnek, mindjárt a világ végének kell jönnie. Nem úgy van! Hagy jönni másokat is!”

Sajátságos képpel magyarázta, hogy mi az önmegtagadás: „Egyszer Karlsruheba mentem, hogy egy nagyságos asszonyt meglátogassak. Ahogy a házhoz érek, csengetek és a szolga a nevemet kérdezi, hallom, hogy a negyedik emeletről a nagyságos asszony lekiált: János, mondd, hogy nem vagyok itthon!

Felkiáltottam: „Hallottam már, nagyságos asszony, hogy nincs itthon; tovább megyek!” Ha a világ az ó-embert meg akarja látogatni, kiáltsa az új ember: János, nincs itthon, nem lehet vele beszélni! Ebben áll az önmegtagadás!”

Hasonló gondolatokat fejezett ki egy másik képpel, melyet Pál apostol mondására alkalmazott; Úgy tekintésitek magatokat, hogy a világnak meghaltatok!” /Róm. 6: 11/. Mikor még a meersburgi kolostor szemináriumában voltam, egyszer halotti misét kellett tartani a földalatti templomban. De senki sem akart lemenni, mert azt beszéltek, hogy a koporsókból kopogtatás szokott hangzani. Végre a kolostor-cipésze vállalkozott a lemenésre.

Magával vitte az árt, drótot, szurkot, bőrt és dolgozott.

Csakugyan, mozogni kezdett valami az egyik koporsóban. A cipész fogja súlyos kalapácsát, ráüt a koporsóra és így szól: „Hallod odabenn?! Ami halott, az halott, nem jöhet ki és nem mozoghat többé! Lássátok, ilyen a meghalás. Ha az ó-ember mozgolódik, üssön oda gyorsan a kalapáccsal az új és mondja: „Hallod odabenn? Ami halott, halott; többé nem mozoghat!”

Henhöfer eredeti prédikátor volt, kinek Isten, mint ő maga mondta, az érthetőség adományát adta.

Eredeti volt külső megjelenése is. Egyszerűen járt: fején régimódi ernyős sipka, nagy, álló gallér, nyakán fekete kendő, hosszú kabát, melynek mély oldalzsebei rendesen tömve voltak, míg mellzsebéből gyakran két kicsi kutyája közül az egyik tekintgetett ki vidáman; karján durva, pamutszövésű ernyőt viselt. Külsején semmi sem árulta el Isten ügyének nagy, erős szellemű harcosát, de ha világos, szép, kék szemébe tekintett valaki, észrevett valamit a benne lakó szellemből.

Befejezés.

Henhöfer 1817-1862. terjedő, 45 éves működése alatt sokat átélt és sokat szenvedett. Öreg korában már csendesség vette körül, de egyúttal elhagyatva állott. Hozzá legközelebb álló barátait és küzdőtársait az Úr már majdnem mind elszólította. Henhöfer is észrevette, hogy alkonyodik számára. Hazamenetele előtt kevéssel, egy vasárnapon, a gyülekezet elénekelt már az istentisztelet kezdő énekét, de a lelkész nem jött még. Mikor a vének utána néztek, térden állva imádkozva találták a sekrestye asztalánál. Mikor megmondták, hogy az ének már elénekelték, így felelt: „Énekeljék még egyszer, nem tudok prédikálni.” A vének rábeszélésére, kik az Úr segítségének keresésére intették, néhány vers éneklése után fölment a szószékre; de nem prédikált, hanem egy hosszú, megragadó, szívet megindító imádságot mondott, melyben a saját gondjait és a gyülekezet gondjait Istennek ajánlotta. Felejthetetlen óra volt ez gyülekezetének.

Ezekben a napokban sokat beszélt a válásról, úgy, mint aki örök nyugalomra és az Úr dicsőségének kijelentésére vár. A böjt napján prédikált utoljára gyümölcstelen fügefa példázatáról. A következő héten meghült s nemsokára nagyon veszélyes tüdőgyulladás döntötte ágyba, mely napról-napra súlyosbodott. Szenvedésének utolsó napjaiban, melyeken gyakran lázas képzelődések gyötörték, minduntalan gyülekezte, hivatala és az egyház mozgatták szívét. Ott van-e a gyülekezetben az igazság?” kérdezte.

S felelték: „Ott van! Élő bizonyosságai vannak!”

Így kiáltott: Csak maradjanak is meg az igazságban!

Válasszák az igazságot!”

Szíve mélységével erősen ragaszkodott a felismert igazsághoz. Mikor megkérdezte: valaki, hogy lelkében minden sötétség mellett is világosság van-e, hangosan, hallhatóan felelte: „Világosság!” S gyakran hagyták el ajkát e szavak: Hit, hit, nem cselekedetek!”

1862. december 5-én 73 éves korában vitte haza az Úr hű szolgáját. Második adventen temették el rendkívül nagy számú közönség részvételével.

Élete végének látását áldja meg számunkra az Úr, hogy Isten szabad kegyelmét megismerve, elnyerjük az üdvösséget!

A kiadó megjegyzése.

E könyvet nem felekezeti érdekből adtuk ki, mert ilyen érdekeket a Berea könyvkiadó vállalat nem szolgál.

A Berea célja szolgálni mindenkinek, akármilyen néphez, felekezethez vagy társadalmi osztályhoz tartozzék is. Ez a életrajz egyszerű szavakkal előadott igaz tényeiből tanulhatnak úgy a katolikus, mint a protestáns egyházak.

Ma sokan éppen olyan üldözések következtében hagyják el a protestáns egyházakat, mint amilyen üldözések egykor Henhöfert a protestánsba üzték. Érdeke-e bármely egyháznak, hogy Istenhez és a felismert igazsághoz leghívebb tagjait veszítse el? Ez bizonyára csak a sötétség érdeke!

Fontosabb azonban, hogy Isten gyermekei tanuljanak ez életrajzból. Ez életrajz tanulsága nem az, hogy minden katolikust a protestáns egyházakba hívjunk. Henhöfer nem szívesen hagyja el a római katolikus egyházat és nem önként. Miért? Mert többre tartotta a protestánsnál? Nem, hanem mert szíve összenőt azokkal, akikhez gyermekora és ifjúsága fűzte; szerette és szolgálni akarta őket. Szívesen lett volna katolikusnak katolikussá, ha azok engedték volna. De azok kiűzték. Vajon a protestánsoknál megértést talált? Üldözést épp úgy, mint a katolikusoknál.

A hitetlen ember egyforma, akármilyen nevet visel is: gyűlöli az igazság hírnökét. Ne áltassák magukat azok, akik a protestáns egyházak reformátorai akarnak lenni. A hitetlen emberek túlsúlyát sohasem fogják azokban megszüntetni. De nem is a külső egyházat kell reformálni, mely

többségben hitetlenekből áll, hanem a belsőt, az igazi egyházat, összes hívők és szentek közösségét, mely az összes felekezeteken kívül és fölül van. Hitetleneket nem lehet reformálni, csak hívőket. Hitetlen papokat hiába szólítunk fel arra, hogy az evangéliumot hirdessék: képtelenek reá. Aki hitetlen papokat munkatársaknak tekint, megtagadja Krisztust, megtagadja a Golgota keresztjét, a bűneinket elmosó vért, mert evangéliumi munka csak ebben a vérben vetett hiten épülhet fel s aki ezt megtagadja, az a pokolt építi, nem a mennyet. Jól mondta Henhöfer: „A meg nem tért lelkészek az Üdvözítő leggonoszabb ellenséggel.”

A felekezetek, az egyházak külső szervezetei e világhoz tartoznak és e világgal fognak elmúlni. Űt az óra, el kell hagyni őket, az Úr előtt nem lesz Katolikus, nem lesz református és lutheránus, nem lesz methodista, baptista. Csak a Bárány vérén mosott üdvözültek lesznek egy akolban egy pásztorral. Aki felekezeti különbségeket épít, a tűznek épít, nem aranyat, ezüstöt és drága követ, hanem fát, szénát, pozdorját. Legyen vége annak a tudákos és szemfényvesztő beszédnek, amely a „történelmi múlttal dicsekvő protestáns egyházakról” beszél. A római egyháznak nagyobb történelmi múltja van, mint a protestánsnak s ha a történelmi régiség dönt, menjünk vissza mind az egyedül üdvözítő anyaszentegyházba.” De legyen vége annak a képmutatásnak is, mely azt mondja, hogy az

ember nem élhet addig Isten tetszésére, míg el nem hagyja a történeti egyházakat és tagja nem lesz valamely új szektának. Az egyedül üdvözítő szekták tévelygése utálatosabb, mint annak a nagy egyháznak eltévelyedése, mely évezredes múlt után a keresztyén hit melegségét legalább némely igehirdetőjében jobban megőrizte, mint a néhány százéves mültra visszatekintő protestáns egyházak, theologiai akadémiát, melyek a nép jövődő pásztorainak hitetlenséget és valótlan bibliakritikát tanítanak. Az egyedül üdvözítő protestáns szekták eszünkbe juttatják az ebet, mely visszatért okadására. Ne keressük a saját hatalmunkat, ne keressük felekezetünk dicsőségét, hanem Isten nevének megdicsőülését. Építsük azt, ami örökké megmarad!

Ne legyünk egymás vetélytársai, versengők, féltékenyek! Aki Jézusé, fogjon kezét, szeressük egymást és mutassuk meg katolikusnak, protestánsnak és szociáldemokratának egyforma szeretettel az Üdvözítő drága sebeit!

Nincs oka, sem joga egy földi felekezetnek sem arra, hogy a másikat megvesse, vagy hogy a mások hibái miatt fölfuvalkodjék. Mindeniknek meg van a maga baja s azért jobb, ha a különböző felekezetekből az őszintén hívők versengés helyett egymást segítik. A római egyház a pápa világi hatalmával akarta megőrizni az egyház tisztaságát: nem sikerült; az egyház maga vitte máglyára az igazság hirdetőit. A protestáns egyházak dogmákkal akarták biztosítani az egyház tisztaságát: ma már, mint ócska lomot félrerakták a régi hitvallásokat, sem hitetlenek, sem hívők

nem törődnek velük. Újabban vallási türelmet és vélemény-szabadságot hirdetnek, de mindkettőt csak a más véleményű hitetleneknek adják meg, a hívőket üldözik. A methodizmus helyes methodusszal akarta a megszentelődést biztosítani de tapasztalataink szerint a leghelyesebb methodus is haszontalan emberi erőlködésnek bizonyul, ha nem a Szellem tör magának utat benne, hanem a múltat utánozzuk vele. A baptisták a bibliai keresztség és gyülekezeti fegyelem által akarták a hívők egyházát a hitetlenektől megtisztítani de kitűnt, hogy a bibliai forma újjászületés nélkül csak ítélkező szellemet és a kép-mutatást neveli. Amit ember csinált, mind megromlott.

Megértjük Henhöfert, miért nem érezte jól magát a protestáns egyházban sem és miért árasztotta el szívét a fájdalom néha annyira, hogy prédikálni sem tudott.

*Saját kutató, kereső, lényünket látjuk benne, mint tükörben és vele együtt bérezzük, hogy e világalkotásai közül egyben sincs otthonunk s **erőnket nem érdemes másra pazarolni, mint örökkévalóra.** Azért aki az Urai jól értette meg, az nem lát más célt maga előtt, mint lelkeket menteni, tekintet nélkül arra, hogy milyen felekezethez tartoztak eddig és hogy hova akarnak csatlakozni ezután.*

Melegen ajánljuk mindenkinek a következő kiadványainkat:

Binde Frigyes: AZ UTOLSÓK; ára 60 K.; díszkiadásban 80 K.

12 füzetben:

1. A cukros zacskó	5 K.	7. Az idősebbik nevelése	8 K.
2. A keselyűtoll	10 „	8. Grundmann pályaőr	10 „
3. Az aranyzappan	8 „	9. Az elhült kávé	8 „
4. Lacriniae Christi	10 „	10. A három jégcsap	8 „
5. Az égő szakáll	8 „	11. A gallértalan ember	5 „
6. Gábor, a zsenge	10 „	12. Az átváltozott kormánypálca	5 „

Binde Frigyes: A SPIRITIZMUS	ára 7 K.
Runa: ZENGŐ ÉRC	80 „
Tersteegen: CSEPPEK	7 „
AZ ÖRÖK REFORMÁCIÓ	30 „
MÁRIA	10 „
MILYENEK VOLTAK AZ ELSŐ KERESZTYÉNEK?	2 „
KARÁCSONYI TÖRTÉNET EGY SZOCIÁLDEMOKRÓL	5 „
A ZSIDÓK TÖRTÉNETE	10 „
A TŰLVILÁG	10 „
HENHÖFER: Egy kath. pap belső és külső küzdelmei:	15 „
TÖRVÉNY-E VAGY KEGYELEM?	5 „
ISTEN SZERET!	1 „
NÉPSZERŰ EGYHÁZTÖRTÉNELEM, 1. rész	40 „

8 füzetben, egyenkint 5 koronával:

1. Krisztus a világtörténelemben;	5. Montanismus Tertullian Cyprian és az ősrómai gyülekezet;
2. Az apostoli egyház;	6. és 7. Keresztyénüldözések a római birodalomban;
3. Apostoli atyák, hitvédők;	8. Az őskeresztyén egyház élete, Istentisztelete, és szervezete
4. Az alexandriai iskola és a gnoszticizmus;	

E Füzetek és könyvek megrendelhetők a „BEREA” könyvkiadó vállalatnál, Csia Lajos címén IX. ker. Angyal utca 7/a, II. em. 9. – Telefon József 105-08.